

Obrazovanje iz ljudskih prava u Bosni i Hercegovini

Prof.dr. Lada Sadiković

Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

E-mail: lsadikovic@fknbih.edu

Prof.dr. Nevzet Veladžić

Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću

E-mail: nevzet.veladzic@pravnofakultet.ba

Sažetak: *Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je 2005. godine Svjetski program za obrazovanje iz ljudskih prava sa ciljem unaprijeđenja implementacije edukativnih programa iz ljudskih prava u svim oblastima. Svjetski program se sprovodi u dvije faze (2005-2009. i 2010-2014. godine). Vijeće za ljudska prava Ujedinjenih nacija je u okviru druge faze Svjetskog programa, usvojilo Rezoluciju 15/11, koja se fokusira na visoko obrazovanje iz ljudskih prava i obuke nastavnika i predavača, državnih službenika, službenika za provođenje zakona i vojnog osoblja. Time se nameće kontinuirana obaveza za daljnje napredovanje u oblasti obrazovanja iz ljudskih prava u svim članicama Ujedinjenih nacija i pridonosi dugoročnoj prevenciji kršenja ljudskih prava i nasilnih sukoba, promoviranju jednakosti i održivog razvoja i unapređenja učestvovanja u procesima donošenja odluka unutar demokratskog sistema. Namjera je, da se ovim radom preciznije utvrdi koliko je država Bosna i Hercegovina konkretno uradila na unaprijeđenju obrazovanja iz oblasti ljudskih prava u datom periodu.*

***Abstract:** General Assembly of the United Nations adopted in 2005 the World Programme for Human Rights Education. The aim of this programme is further development and implementation of human rights education. The World Programme consist of two phase (2005-2009 and 2010-2014). The United Nations Human Rights Council adopted the Resolution 15/11, focusing on human rights education for higher education and on human rights training for teachers and educators, civil servants, law enforcement officials and military personnel. It is certainly obligation for further development of human rights education and it contributes to the long-term prevention of human rights abuses and violent conflicts, the promotion of equality and sustainable development and the enhancement of participation in decision-making processes within a democratic system. This paper intent to examine what Bosnia and Herzegovina has done for further development in human rights education.*

UVOD

Pojam obrazovanja, pa i demokratske kulture, prije svega vezujemo uz školu, instituciju koja nakon roditeljske vlasti preuzima formiranje čovjekove ličnosti, što u biti znači stvaranje navike poštivanja u najranijem dobu društvenog poretka pa s tim i svega onoga što on nameće. Radi se zapravo o stvaranju svijesti o univerzalnosti zakona, što je jedino moguće ukoliko se obrazovanje bazira na stvaranju ličnosti u kojoj će se razviti samokritički duh a ne slijepa poslušnost, dakle stvaranje mogućnosti za formiranje vlastitog stava u odnosu na onaj stav koji mu se plasira. Država je – kako to navodi P. Canivez - u biti odgajatelj i to u smislu trećeg obrazovnog segmenta u formiranju ličnosti¹.

Obrazovanje o ljudskim pravima je jedan od najpouzdanijih i najefektivnijih metoda u razvoju demokratske kulture građana: „Građanin koji je svjestan ljudskih prava u velikoj je mjeri formiran kao građanin sa određenom demokratskom i pravnom kulturom. To mu pomaže da se sigurnije kreće u sistemu državnih i društvenih institucija. To je korisno i za uspješno funkcioniranje države ali i za formiranje tzv. civilnog društva. Država pri tome štiti individualna ljudska prava koja su ostvariva samo u demokratskoj i pravnoj državi. Ona su dakle primjenjiva u onoj mjeri u kojoj data država funkcionira shodno demokratskim i pravnim principima“².

Riječ obrazovanje podrazumijeva „cjelokupan proces društvenog života koji podrazumijeva da pojedinci i društvene grupe uče o svjesnom razvoju unutar, i za dobrobit nacionalnih i međunarodnih zajednica u cjelini: od njihovih ličnih kapaciteta, stavova, spremnosti i znanja“³. Obrazovanje o ljudskim pravima, kao specifična oblast za jačanje poštivanja ljudskih prava i sloboda obuhvata više definicija, između kojih se izdvaja definicija Omladinskog programa Vijeća Evrope koja naglašava, da su to „obrazovni programi i aktivnosti koje su usmjerene na promociju jednakosti u ljudskom dostojanstvu, u skladu sa drugim programima poput onih koji promoviraju interkulturalno učenje, učešće i osnaživanje manjina“⁴.

Obrazovanje iz ljudskih prava se takođe definira kao „bilo koje učenje, obrazovanje, osposobljavanje i informiranje, kao naponi koji su usmjereni na izgradnju univerzalne kulture ljudskih prava, uključujući: jačanje poštivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda; puni razvoj ljudskog bića i njegovog osjećaja dostojanstva; promoviranje razumijevanja, tolerancije,

¹ Patrice Canivez, *Odgojiti građanina*, Pravni centar, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 1999., str. 46

² Lada Sadiković, „*Ljudska prava i demokratska kultura građana s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*“ u *Kultura ljudskih prava/Culture of Human Rights*, ur. Mirjana Todorović, Beogradski centar za ljudska prava, 2002., str. 6-7

³ Preporuka UNESCO-a iz 1974. godine

⁴ Službena definicija obrazovanja o ljudskim pravima Omladinskog programa Vijeća Evrope

jednakosti polova i prijateljstva među svim narodima, autohtonim narodima i manjinama; omogućavanje svim osobama da učinkovito učestvuju u slobodnom i demokratskom društvu u upravljanju vladavine prava; izgradnji i održavanju mira; poticanje usmjeravanja ljudi na održivi razvoj i socijanu pravdu⁵.

Veliki broj dokumenata takođe naglašava kako obavezu države da omogući pravo na obrazovanje, zajedno sa obrazovanjem o ljudskim pravima, tako i značaj navedenog prava za cijelo društvo i državu, pa su odredbe o ljudskim pravima uključene u mnoge međunarodne instrumente i dokumente⁶. U tom smislu, Komitet ministara Vijeća Evrope je 1985. dao Preporuku državama članicama Vijeća Evrope koja se odnosi na predavanje i učenje o ljudskim pravima u školama, gdje se posebno naglašava da svi mladi trebaju učiti o ljudskim pravima, u smislu njihove pripreme za život u pluralističkoj demokraciji, sa ciljem uvođenja ovakvog pristupa u sve evropske države i institucije⁷. 1997. Vijeće Evrope je dalo preporuku Evropskoj uniji da rade na: jačanju uloge civilnog društva u promociji i zaštiti ljudskih prava; promociji aktivnosti na terenu i razvijanju tehničke pomoći u oblasti ljudskih prava; jačanju treninga i edukativnih programa koji se bave ljudskim pravima⁸.

Cilj obrazovanja o ljudskim pravima, dugoročno gledano je izgradnja kulture u kojoj su ljudska prava shvaćena, šticeana i poštovana⁹, dok je cilj međunarodne zajednice u

⁵ Rezolucija UN-a 15/11 o svjetskom programu obrazovanja, str. 5

⁶ Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948., (član 26.); Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije iz 1965. (član 7); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966. (član 13); Konvencija protiv mučenja i drugih okrutnih, neljudskih ili ponižavajućih postupanja ili kažnjavanja iz 1984. (član 10); Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije nad ženama iz 1979. (član 10); Konvencija o pravima djeteta iz 1989. (član 29.); Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih radnika migranata i članova njihovih porodica iz 1990. (član 33); Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom iz 2006. (članovi 4 i 8); Bečka deklaracija i Program djelovanja (I. dio, stavovi 33-34 i II dio, stavovi 78-82.); Deklaracije i Program djelovanja sa Svjetske konferencije protiv rasizma, rasne diskriminacije, ksenofobije i srodnih oblika netolerancije iz 2001. (Deklaracija, stavovi 95-97 i program djelovanja, stavovi 129-139), konačni Dokument Durbanske konferencije iz 2009. (stavovi 22 i 107); i zaključci sa Svjetskog samita iz 2005. (stav 131).

⁷ Recommendation No. R (85) 7 of the Committee of Ministers about Human Rights in Schools (Adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1985 at the 385th meeting of the Minister's Deputies)

⁸ Recommendation 1346 (1997) 1 on human rights education

⁹ Potrebno je, prije svega, „jačati poštivanje ljudskih prava i fundamentalnih sloboda; razvijati osjećaj ličnog samopoštovanja i poštovanja drugih: vrijednost ljudskog dostojanstva; razvijati stavove i ponašanje koje će voditi poštivanju prava drugih; obezbjediti izvornu jednakost spolova i jednake mogućnosti za žene u svim sferama; promovirati poštivanje, razumijevanje i cijenjenje kulturne različitosti, posebno prema različitim nacionalnim, etničkim, vjerskim, jezičkim i drugim manjinama i drugim manjinama i zajednicama; osnaživati ljude za aktivnije učesće; promovirati demokraciju, razvoj, socijalnu pravdu, sklad u zajednici, solidarnost i prijateljstvo među ljudima i narodima; unaprijediti aktivnosti međunarodnih institucija čiji je cilj stvaranje kulture mira, zasnovane na univerzalnim

pregledu obrazovanja o ljudskim pravima je „razvijanje razumijevanja naše zajedničke odgovornosti da su ljudska prava stvarnost u svakoj zajednici i društvu i cjelini, pa se u tom smislu pridonosi dugoročnoj prevenciji kršenja ljudskih prava i nasilnih sukoba, promoviranja jednakosti i održivog razvoja i unapređenja učestvovanja u procesima donošenja odluka unutar demokratskog sistema“¹⁰.

Projekat Vijeća Evrope „Obrazovanje za demokratsko građanstvo (EDC) u svojim preporukama obrazovanje iz ljudskih prava predstavlja kao svakodnevnu praksu koja treba biti usmjerena na iskustveno učenje i učenje kroz rad, sa ciljem stvaranja sposobnosti i inicijativa u kontinuiran proces promjena¹¹. Vijeće Evrope obrazovanje iz ljudskih prava stoga dijeli u tri grupacije i to: informalno obrazovanje, koje se odnosi na doživotni proces, kojem svaki pojedinac stiče stavove, vrijednosti, vještine i znanje iz obrazovnih utjecaja i izvora u svom vlastitom okruženju, i iz svakodnevnih iskustava (obitelj, susjedstvo, pijaca, biblioteka, mediji, posao, igra, itd.); formalno obrazovanje, koje se odnosi na strukturirani obrazovni sistem koji se proteže od osnovne škole do univerziteta, i uključuje specijalizovane programe za tehničko i profesionalno obrazovanje; neformalno obrazovanje, koje se odnosi na bilo koji planirani program individualnog i društvenog obrazovanja za mlade, dizajniran da unaprijedi brojne vještine i sposobnosti, izvan formalnog nastavnog programa¹².

Iako uživanje akademske slobode zahtijeva autonomiju obrazovnih ustanova – visoko obrazovanje kao javno dobro, mora biti predmet odgovornosti i ekonomske podrške svih vlada¹³. „Visoko obrazovne institucije, kroz svoje temeljne funkcije (istraživanje, učenje i usluge zajednici), ne samo da imaju društvenu odgovornost za obrazovanje građana, obavezujući ih na izgradnju mira, odbranu ljudskih prava i vrijednosti demokracije, nego i za stvaranje globalnog znanja kako bi se zadovoljili trenutni izazovi ljudskih prava, kao što je

vrijednostima ljudskih prava, međunarodnom razumijevanju, toleranciji i nenasilju“. „Kompas“ – Priručnik za obrazovanje mladih o ljudskim pravima, Vijeće Evrope, 2004. str. 18.

¹⁰ Rezolucija 2004/71 Komisije za ljudska prava (21. april 2004. godine), Preambula, stav 4

¹¹ „Kompas“ – Priručnik za obrazovanje mladih o ljudskim pravima, Vijeće Evrope, 2004. str. 22

¹² „Neformalno obrazovanje koje praktikuju mnoge omladinske organizacije je: dobrovoljno; dostupno svima (u idealnom slučaju); organizovan proces sa obrazovnim ciljevima; učesnički i orijentiran prema učesniku; uče se životne vještine i priprema se za aktivno građanstvo; zasnovan je kako na individualnom tako i na kolektivnom učenju sa kolektivnim pristupom; ima cjelovit pristup i procesno je orijentiran; zasnovan je na iskustvu i djelovanju, i počinje od potreba učesnika. Formalno, neformalno i informalno obrazovanje se međusobno nadopunjuju i zajednički jačaju elemente doživotnog procesa učenja“. „Kompas“ – Priručnik za obrazovanje mladih o ljudskim pravima, Vijeće Evrope, 2004. str. 21-22

¹³ Opći komentar Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, br. 13 (1999.) paragraf 40, i Završni dokument UNESCO-ve Svjetske konferencije o visokom obrazovanju iz 2009.

iskorjenjivanje siromaštva i diskriminacije, obnove nakon sukoba, održivi razvoj i multikulturalno razumijevanje¹⁴.

Država Bosna i Hercegovina i Svjetski program za obrazovanje iz ljudskih prava

Generalna skupština Ujedinjenih nacija počela je Svjetski program za obrazovanje iz ljudskih prava od 2005. godine sa ciljem unaprijeđenja implementacije edukativnih programa iz ljudskih prava u svim oblastima. U tom smislu, Svjetski program za obrazovanje iz ljudskih prava traje od 2005. godine i obuhvatio je dvije faze. Prva faza (2005-2009.) odnosila se na uključivanje obrazovanja iz ljudskih prava u obrazovne sisteme osnovnih i srednjih škola. Prema Rezoluciji 15/11 UN-a usvojen je akcioni plan druge faze Svjetskog programa (2010-2014.), koja je u toku i koja se fokusira na visoko obrazovanje iz ljudskih prava i obuke nastavnika, predavača, državnih službenika, službenika za provođenje zakona i vojnog osoblja.

Država Bosna i Hercegovina već do sada je imala obavezu da koordinira Svjetski program za obrazovanje iz ljudskih prava, kao i aktivnostima koje su pokrenute i sprovedene, u cilju umrežavanja i razmjene informacija širom svijeta, procijeni svoje djelovanje pri implementaciji akcionog plana te da podnese nacionalni izvještaj OHCHR-u za prvu fazu (2005-2009.), koji se odnosi na uključivanje obrazovanja iz ljudskih prava u obrazovne sisteme osnovnih i srednjih škola. Vrlo je važno ovdje spomenuti, da je Generalna skupština UN-a u decembru 1994., službeno proglasila Dekadu UN-a za obrazovanje o ljudskim pravima, što je proizašlo iz preporuka Svjetske konferencije o ljudskim pravima iz Beča, 1993., u kojima se navodi da su obrazovanje o ljudskim pravima, obuka i javne informacije neophodne za promociju i postizanje stabilnih i skladnih odnosa među zajednicama i za njegovanje međusobnog razumijevanja, tolerancije i mira.

Bečka konferencija dala je preporuke: da „države treba da teže iskorjenjivanju nepismenosti i da usmjere obrazovanje prema punom razvoju ljudskog bića i jačanju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, te je takođe pozvala sve države i institucije da uključe ljudska prava, humanitarno pravo, demokraciju i vladavinu prava u nastavni plan i program svih obrazovnih institucija u formalnom i neformalnom okviru¹⁵. Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (u daljnjem tekstu: UNESCO) je u svom godišnjem Izvještaju o obrazovanju u dvadesetprvom stoljeću iz 1996., naglasio da su „ljudska prava“ središnji koncept koji je naglašen u UNESCO-vom izvještaju – na primjer, u sposobnost posredovanja u konfliktu i pronalasku zajedničke perspektive u analiziranju problema i planiranju budućih odluka, ostvarivanjem promjena nenasilnim putem je od

¹⁴ 2009 World Conference on Higher Education: The New Dynamics of Higher Education and Research, For Societal Change and development (UNESCO, Paris, 5-8 July 2009) - Završni dokument UNESCO-ve Svjetske konferencije o visokom obrazovanju (2009), Preambula i paragrafi 2-4

¹⁵ <http://www.ohchr.org/EN/ABOUTUS/Pages/ViennaWC> Stranici pristupljeno 05.01.2013.

fundamentalnog značaja i treba se hitno razmotriti, i unutar i između društava. To treba da predstavlja glavnu ulogu u obrazovanju¹⁶.

U tom smislu, država Bosna i Hercegovina je takođe dužna da na početku 2015. godine sprovede evaluaciju provedenih akcija u okviru plana djelovanja prema Rezoluciji UN-a 15/11 te da Uredu Visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (u daljnjem tekstu: OHCHR) podnese konačni nacionalni izvještaj o navedenoj evaluaciji. Konkretna strategija i praktične ideje za implementaciju obrazovanja iz ljudskih prava će se fokusirati na visoko obrazovanje iz ljudskih prava i obuku nastavnika, predavača, državnih službenika, službenika za provođenje zakona i vojnog osoblja. Obaveza je OHCHR-a da pripremi globalni izvještaj na temelju nacionalnih izvještaja o evaluaciji, te ga dostavi Vijeću za ljudska prava tokom 2015. godine.

Normativno uređenje oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini

Nadležnost za sprovođenje obrazovnih politika određuju Ustav BiH, ustavi entiteta, kantona te Statut Brčko Distrikta, a samo kreiranje obrazovnih politika, u skladu sa Akcionim planom, prepušteno je nižim nivoima vlasti kao što je to: entitetski nivo a) Federacije BiH, gdje je obrazovanje sadržano u decentraliziranom sistemu na nivou deset kantona, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke ima koordinirajuću ulogu za planiranje i sprovođenje aktivnosti vezanih za obrazovnu politiku u Federaciji BiH; Kantonalna ministarstva obrazovanja su nadležna za utvrđivanje obrazovnih politika, uključujući donošenje propisa o obrazovanju i osiguranju obrazovanja u svakom kantonu pojedinačno; b) Republike Srpske, gdje je obrazovni sistem centraliziran; i c) Brčko Distrikta, koji takođe ima svoj obrazovni sistem.

S obzirom na to, da bi obrazovanje iz ljudskih prava prvo trebalo integrisati u nacionalne i sektorske planove za visoko obrazovanje, „dejtonsko uređenje i položaj obrazovanja u BiH, a posebno FBiH, čine nas zemljom svojevrstnih paradoksa. Dok se obrazovanje u cijelom svijetu sve više približava i stremlji ka zajedništvu i centralizaciji, obrazovanje u BiH ostaje fragmentirano i prožeto principima separacije i diferencijacije, umjesto principima stvarne edukacije i znanja. Spuštanjem ingerencija nad obrazovanjem na nivo kantona, obrazovanje je poprimilo lokalni karakter¹⁷. U tom smislu, obrazovanje je samo jedna od oblasti u nadležnosti Ministarstva civilnih poslova BiH, Ministarstvo je nadležno za obavljanje poslova i izvršavanja zadataka koji su u nadležnosti Bosne i Hercegovine i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti,

¹⁶ <http://www.unesco.org> Stranici pristupljeno 06.01., 2013.

¹⁷ Uredili Saša Madacki i Mía Karamehić, autorski prilozi: Asim Mujkić, Melina Sadiković, Nejra Nuna Čengiđ, Dženana Kalaš, Dženana Aladžuz, Amar Numanović i Adnan Mujkić, *Dvije škole pod jednim krovom*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu i Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarnu postdiplomske studije (ACIPS), Sarajevo, 2012., str., VII

usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranja strategije na međunarodnom planu, u područjima: zdravstva i socijalne zaštite, penzija, nauke, obrazovanja, rada i zapošljavanja, kulture i sporta, geodetskim, geološkim i meteorološkim poslovima¹⁸.

Od svog uspostavljanja, Ministarstvo civilnih poslova je iniciralo usvajanje pet okvirnih zakona u oblasti obrazovanja koji se zasnivaju na najvažnijim međunarodnim deklaracijama i konvencijama koje reguliraju pitanja ljudskih prava i sloboda: Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini¹⁹; Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, koji u članu 3. definira opće ciljeve obrazovanja koji podrazumijevaju „(c) promociju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, i pripremu svake osobe za život u društvu koje poštuje načela demokratije i vladavine zakona“ i (e) „osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge vlastite osobine“, te u članu 6. navodi da „škola ima odgovornost da, u vlastitoj i u sredini u kojoj djeluje, doprinese stvaranju takve kulture koja poštuje ljudska prava i osnovne slobode svih građana, kako je to utemeljeno Ustavom i ostalim međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava, koje je potpisala Bosna i Hercegovina²⁰“; Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini²¹; Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje²²; i Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini²³, gdje se u članu 4(2).5 Zakona precizira da se visoko obrazovanje zasniva na „poštivanju ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih oblika diskriminacije“.

Sadašnje uređenje države Bosne i Hercegovine zahtijeva da nadležna ministarstva obrazovanja na nivou entiteta Republika Srpska, deset kantona u Federaciji BiH i adekvatnog Odjeljenja za obrazovanje u Vladi Brčko Distrikta BiH imaju svoje zakone na svim nivoima obrazovanja, koji trebaju biti usklađeni sa okvirnim zakonima na nivou Bosne i Hercegovine. Pored zakona na nivou države, usvojene su i strategije u okviru kojih su inkorporirani osnovni principi nediskriminacije i obrazovanja o ljudskim pravima: „Strateški pravci razvoja

¹⁸ <http://www.mcp.gov.ba>, stranici pristupljeno 14.01.2013.

¹⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 88/07

²⁰ „Službeni glasnik BiH“, broj 18/03

²¹ („Službeni glasnik BiH“, broj 63/08); Okvirnim zakonom o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH u Članu 8(6) (Razvoj i sadržaj nastavnih planova i programa), istaknuto je da „Obrazovanje djeteta pripadnika nacionalne manjine ostvaruje se prema odredbama Zakona o zaštiti prava nacionalnih manjina u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj 12/03 i 76/05) na jeziku i pismu nacionalnih manjina, u skladu sa odredbama ovog i drugih zakona koji uređuju sistem obrazovanja u Bosni i Hercegovini“.

²² „Službeni glasnik BiH“, broj 88/07

²³ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/07

predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini“, iz 2005. godine²⁴; „Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obuke u BiH za period 2007. – 2013. godina“²⁵; i „Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementacije 2008. – 2015.“²⁶ Strateškim pravcima razvoja obrazovanja u BiH sa planom implementacije 2008. – 2015. u dijelu 4.3. (Jednakost pristupa i pravičnost u obrazovanju) istaknuto je da se Ustavom Bosne i Hercegovine, entitetskim i kantonalnim ustavima, te Statutom Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine garantira pravo na obrazovanje²⁷.

Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini ustanovio je 13 autonomnih ministarstava za obrazovanje, dok je 24.01.2008., u Sarajevu, formirana i Konferencija ministara obrazovanja u Bosni i Hercegovini i potpisan je Memorandum, kojim je predviđeno da Konferencija ministara obrazovanja BiH bude stalno i najviše savjetodavno tijelo, koje svojim djelokrugom rada i odgovornostima ne zadire u ustavne i zakonske odgovornosti nadležnih organa vlasti na svim razinama odlučivanja. Uspostavljanje ovog tijela i njegovo uspješno funkcioniranje dalo bi jači podsticaj aktivnostima svih organa i tijela u koordinaciji obrazovnog sektora u BiH. Zadaci Konferencije su, između ostalog, da analizira, procjenjuje stanje, napredak i potrebe cjelokupnog obrazovnog sistema u BiH, predlaže nadležnim organima strateške prioritete obrazovne reforme, daje savjete i preporuke nadležnim organima za usklađivanje obrazovnih politika i strateških planova razvitka obrazovanja²⁸.

Prva sjednica Konferencije ministara obrazovanja BiH održana je 27.03.2012. sa ciljem bolje koordinacije aktivnosti u oblasti obrazovanja i usklađivanje djelovanja nadležnih ministarstava na svim nivoima, od formiranja vlasti u BiH. U tom smislu svrha obrazovanja prema članu 2 Okvirnog zakona je da „kroz optimalni intelektualni, fizički, moralni i društveni razvoj pojedinca, u skladu s njegovim mogućnostima i sposobnostima, doprinese stvaranju društva zasnovanog na vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava, te doprinese njegovom ekonomskom razvoju koji će osigurati najbolji životni standard za sve građane“²⁹,

²⁴ Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.), Konvencija o pravima djeteta (1989.), Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (1960.) i Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve, najvažniji su osnovni dokumenti Ujedinjenih naroda i UNESCO-a, u kojima su odgoj i obrazovanje definisani kao ukupan životni proces koji počinje od najranijih dana. „Učenje počinje rođenjem. To znači osiguravanje zaštite od ranog djetinjstva i primarnog obrazovanja, po potrebi koristeći različite pristupe koji uključuju porodicu, lokalne zajednice ili institucionalne programe“. Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, 2005. godina, str. 7

²⁵ „Službeni glasnik BiH“, broj 65/07

²⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08

²⁷ „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08, str. 82-87

²⁸ <http://www.vijeceministara.gov.ba> Stranici pristupljeno 14.01.2013.

²⁹ „Službeni list BiH“, broj 18/03

dok se visoko obrazovanje zasniva na „poštivanju ljudskih prava i građanskih sloboda, uključujući zabranu svih oblika diskriminacije“³⁰.

Značaj zaštite ljudskih prava za Bosnu i Hercegovinu

Poučavanje ljudi o ljudskim pravima je jedan od najpouzdanijih i najefektivnijih metoda u razvoju demokratske kulture građana: „Građanin koji je svjestan ljudskih prava u velikoj je mjeri formiran kao građanin sa određenom demokratskom i pravnom kulturom. To mu pomaže da se sigurnije kreće u sistemu državnih i društvenih institucija. To je korisno i za uspješno funkcioniranje države ali i za formiranje tzv. civilnog društva. Država pri tome štiti individualna prava koja su ostvariva samo u demokratskoj i pravnoj državi. Ona su dakle primjenjljiva u onoj mjeri u kojoj data država funkcionira shodno demokratskim i pravnim principima“³¹.

Pristupanjem Vijeću Evrope (24.04.2002.) i potpisivanjem njenog najvažnijeg dokumenta o ljudskim pravima, Evropske konvencije o ljudskim pravima i temeljnim slobodama, koja je direktno primjenjljiva i ima iznad ustavni karakter (član 2.2 Ustava BiH), država Bosna i Hercegovina je došla u novu historijsku, socijalnu i političku poziciju, pa su shodno tome, sva najvažnija pitanja Evropske konvencije postala aktuelna za našu situaciju, jer smo tim dokumentom potpisali obavezu da će država svim licima pod svojom jurisdikcijom osigurati sva ljudska prava i osnovne slobode koje su sadržane u Evropskoj konvenciji i protokolima uz nju. Tu se, kao prioritet javlja član 3. Statuta Vijeća Evrope koji naglašava da „svaka članica Vijeća Evrope priznaje načelo vladavine prava i načelo prema kojem svaka osoba pod njezinom jurisdikcijom mora uživati ljudska prava i temeljne slobode te se obavezuje da će iskreno i djelotvorno surađivati na postizanju cilja određenog u poglavlju I“.

U tom smislu, uz klasičnu negativnu obavezu države da se suzdržava od određenih vrsta činjenja, javljaju se i obaveze novijeg datuma, tzv. pozitivne obaveze, što predpostavlja poduzimanje akcije da se uspješno štite ljudska prava iz Evropske konvencije. Zaštita ovih prava zahtijeva stalno angažiranje države na stvaranju sistemskih i drugih uvjeta za uspješnu zaštitu niza ljudskih prava kao što su to pravo na pravično suđenje, pravične izbore, obrazovanje itd. Ovdje, svakako, poseban značaj imaju one obaveze države, koje uz zaštitu ljudskih prava, implicitno, moraju podešavati i izgrađivati vlastitu institucijsku strukturu, organizaciju i kompetencije u cilju ostvarivanja povoljnih uvjeta za efikasno uspostavljanje

³⁰ Član 4. Okvirnog zakona o visokom obrazovanju u BiH, stav 2, alineja 5

³¹ Lada Sadiković, „Ljudska prava i demokratska kultura građana s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu“ u *Kultura ljudskih prava/Culture of Human Rights*, ur. Mirjana Todorović, Beogradski centar za ljudska prava, 2002., str. 108

prava na obrazovanje pa samim tim i obrazovanja iz ljudskih prava³². Posebno škole imaju odgovornost da, u vlastitoj i u sredini u kojoj djeluju, doprinose stvaranju takve kulture koja poštuje ljudska prava i osnovne slobode svih građana, kako je to utemeljeno Ustavom i međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava koje je potpisala BiH. Obrazovanje o ljudskim pravima prisutno je u nastavnim planovima i programima, te obrazovnim standardima. U tom smislu „razvoj demokratske kulture efikasan je način borbe protiv totalitarne ideologije koja nastoji da pojedincu oduzme moć slobodnog djelovanja i onemogućiti ga u stvarnoj participaciji u političkom životu“³³.

Pored nastavno-naučnog procesa ljudska prava su takođe od iznimnog značaja kako za državu Bosnu i Hercegovinu tako i za njeno društvo. Radi o materiji koja je uvjet pristupanja svim euroatlanskim integracijama, počevši od Vijeća Evrope, Evropske unije pa sve do NATO-a. „Svaka članica Vijeća Evrope priznaje načelo vladavine prava i načelo prema kojem svaka osoba pod njezinom jurisdikcijom mora uživati ljudska prava i temeljne slobode te se obavezuje da će iskreno i djelotvorno surađivati na postizanju cilja određenog u poglavlju I“³⁴. S obzirom na to da je u državi Bosni i Hercegovini vođen rat (1992-1995.), te da je država Bosna i Hercegovina jedina evropska država nakon Drugog svjetskog rata u kojoj je prema Odluci međunarodnog suda pravde u Hagu iz 2007. godine počinjen genocid nad stanovništvom bošnjačke nacionalnosti i jedina evropska država čiji ustav sadržava odredbe koje diskriminiraju njene građane po nacionalnoj, rasnoj te vjerskoj pripadnosti, upravo pitanje poštivanja ljudskih prava predstavlja odlučujuće pitanje za napredak i daljni razvitak države Bosne i Hercegovine u njenim međunarodno priznatim granicama.

Broj predavki na Sudu za ljudska prava u Strasbourgu kreće se od 1.500 – 2.000 i iz dana u dan sve više raste³⁵. Najveći broj presuda donesen je protiv države Bosne i Hercegovine, što bi državu Bosnu i Hercegovinu zbog nemogućnosti da efektivno zaštiti temeljna ljudska prava i slobode, moglo dovesti do finansijskog bankrota ali i isključenja države kako iz članstva u Vijeću Evrope tako i prekida privremenog Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) kojeg je država Bosna i Hercegovina potpisala sa Evropskom unijom.

Država Bosna i Hercegovina još uvijek, na našu veliku žalost, nije uskladila svoj Ustav sa odredbama Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, iako je to bila obavezna učiniti neposredno nakon potpisivanja Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini. Podsjećam, da Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava ima

³² Lada Sadiković, *Država u evropskom poretku*, Šahinpašić, Sarajevo/Zagreb, maj/svibanj, 2009. str. 179-181

³³ Lada Sadiković, „Ljudska prava i demokratska kultura građana s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu“ u *Kultura ljudskih prava/Culture of Human Rights*, ur. Mirjana Todorović, Beogradski centar za ljudska prava, 2002., str. 110

³⁴ Član 3. Statuta Vijeća Evrope

³⁵ <http://www.echr.coe.int> Pristupljeno, 01.04.2014.

nadustavni karakter tj. prioritet nad svakim drugim pravom pa tako i ustavnim pravom i direktno je primjenjiva u Bosni i Hercegovini (član 2.2 Aneksa 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH). Usklađivanje Ustava Bosne i Hercegovine sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava trenutno je jedna od najvažnijih obaveza koju nalažu svi najviši, kako evropski tako i međunarodni dokumenti.

Doprinos nevladinih organizacija obrazovanju iz ljudskih prava u Bosni i Hercegovini

Pored obrazovanja iz ljudskih prava, koje se izvodi u nastavnom procesu na Univerzitetu u Sarajevu³⁶, veliku ulogu u obrazovanju iz ljudskih prava ima i Centar za interdisciplinarnu postdiplomske studije Univerziteta u Sarajevu (CIPS) koji je osnovan kao organizaciona jedinica Univerziteta u Sarajevu u januaru 2002. godine³⁷. Rad CIPS-a ne može se odvojiti od Centra za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu (1997.), kao organizacione jedinice Univerziteta u Sarajevu, osnovan sa osnovnom idejom da se Univerzitet kvalitetno i stručno organizuje za ostvarivanje međunarodno priznatih ljudskih prava. Misija Centra je da

³⁶ Postoje predmeti gdje se spomenuta materija (u skladu sa programom predmeta) samo sporadično spominje, i tu spadaju: „Opšta psihologija“, „Mentalno zdravlje“, Psihologija učenja i nastave“, „Komunikacijske vještine“, „Razvojna psihologija“ i „Metodika nastave fizike I“. Ljudska prava se izučavaju kao sastavni dio predmeta na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu u okviru sljedećih predmeta: „Teorije i standardi ljudskih prava“, „Savremene teorije o ljudskim pravima“, „Demokracija, civilno društvo i ljudska prava“ i „Demokratska kontrola sistema sigurnosti“. Na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije, obrazovanje iz ljudskih prava se izučava u okviru predmeta: „Ljudska prava“, „Evropsko pravo ljudskih prava“, Međunarodno pravo ljudskih prava“, te na II ciklusu studija „Ljudska prava i sigurnost“ i „Osiguranje mira i zaštita ljudskih prava“. Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu izučava materiju ljudskih prava u okviru sljedećih predmeta: „Ustavno pravo II“ kao glavni predmet, zatim „Pravna klinika iz ljudskih prava“ i Pravo manjina“ kao izborni predmeti, te „Sistem ljudskih prava“ u okviru II ciklusa studija na Katedri za državno i međunarodno javno pravo – Teorijsko – pravni smjer.

³⁷ CIPS je usmjeren ka interdisciplinarnom obrazovanju nove generacije domaćih stručnjaka, kao jednom od preuvjeta za utemeljenje demokracije, vladavine prava i samoodrživog ekonomskog sistema. Kao takav, CIPS okuplja više od stotinu uvažanih domaćih i stranih eksperata iz različitih naučnih oblasti koji zajednički rade na projektima razvoja stabilnog demokratskog društva i zaštite ljudskih prava kao osnovnih prioriteta zemalja u tranziciji. Magistarski i master programi koje CIPS realizira su: Evropski regionalni magistarski program iz demokracije i ljudskih prava u jugoistočnoj Evropi (ERMADHR), koji sadržava predmete: „Filozofija ljudskih prava“, „Ekonomika, socijalna i kulturna prava“, „Mehanizmi zaštite ljudskih prava i njihova primjena“; Evropske studije (ES) koji sadržava predmet „Evropski sistem ljudskih prava“; Upravljanje državom i nevladinim organizacijama (2010), koji je prvobitno nastao u saradnji sa Univerzitetom La Sapienza iz Rima pod nazivom „State Management and Humanitarian Affairs“ i sadržava je predmet „Institution Building and Human Rights“, da bi u najnovijem izdanju taj predmet bio inoviran u „Good Governance“; Rodne studije, sa predmetom „Rod i ljudska prava“; te Religijske studije, koje sadržavaju predmet „Religija i ljudska prava“. <http://www.cps.edu.ba> Stranici pristupljeno 04.01.2013.

doprinosi ostvarivanju međunarodno priznatih ljudskih prava, što se obezbjeđuje putem informiranja i obezbjeđivanja potrebne dokumentacije, podučavanja, davanja stručnih savjeta, istraživanja i izvještavanja, te izdavanja odgovarajućih publikacija³⁸.

Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu je objavio dva izvještaja o ljudskim pravima. Prvi izvještaj pod nazivom „Ljudska prava u Bosni i Hercegovini – Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava sa ispitivanjem javnog mnijenja iz 2008.“ tretira stanje ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, koji ima za cilj da prikaže i ocijeni postojeća i zakonska rješenja u oblasti ljudskih prava pa je „sprovedena analiza bila usmjerena na utvrđivanje obima u kojem je domaće zakonodavstvo usaglašeno sa ključnim međunarodnim i regionalnim standardima utvrđenim u okviru Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda Vijeća Evrope, te unutar Pakta o građanskim i političkim pravima i Pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima Ujedinjenih nacija“³⁹, te drugi sintetički Izvještaj o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini iz 2011., koji je imao za cilj da prikaže i ocijeni stepen uživanja ljudskih prava. U Izvještaju se upravo navodi da “unutar obrazovnog sistema učenici, osim na predmetima “Demokratija i ljudska prava” i na predmetima društveno-humanističke grupe, dobivaju “skromna znanja” i vještine vezane za poznavanje i zaštitu ljudskih prava. S druge strane, učestalost kršenja ljudskih prava i neadekvatno sankcioniranje čine da je građanstvo naviknuto na povrede ljudskih prava i da ne osjećaju nikakvu potrebu za građanskim djelovanjem kako bi se takva kršenja sankcionirala”⁴⁰. Navedeno istraživanje je pokazalo da “bosanskohercegovačka javnost još uvijek ne poznaje dovoljno koncept univerzalnosti ljudskih prava. Prema odgovorima ispitanika njih oko 40 % je u 2011. izjavilo da su ljudska prava stvar unutrašnjeg uređenja države, što svakako ukazuje na potrebu dodatne edukacije javnosti o univerzalnosti ljudskih prava”⁴¹.

Ovdje je neophodno spomenuti i Obrazovni centar za demokraciju i ljudska prava – CIVITAS čiji se program, dijelom finansira kroz grantove Ambasade Sjedinjenih Američkih Država⁴². Radi se o stručnom osposobljavanju nastavnog kadra za predmetnu, pedagoško-psihološku i didaktičko-metodičku kompetenciju neophodnu za uspješno ostvarivanje nastave građanskog obrazovanja u osnovnoj školi iz oblasti društvenih i humanističkih nauka, koji je već uključen u nastavni proces od strane resornih ministarstava obrazovanja i pedagoških institucija. CIVITAS se takođe bavi obrazovanjem iz demokracije i ljudskih prava u predškolskom, osnovnom, srednjem i visokoškolskom obrazovanju.

³⁸ <http://www.hrc.unsa.ba> Stranici pristupljeno 03.01.2013.

³⁹ Ur. Miroslav Živanović, *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2008*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2009., str. 15

⁴⁰ *Ljudska prava u BiH, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava sa ispitivanjem javnog mnijenja*, uredili: A. Mehmedić, Midhat Izmirlija i Saša Madacki, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, 2011., str. 251.

⁴¹ Ibidem, str. 252.

⁴² <http://civitas.ba/certifikacija-nastavnika-osnovnih-skola-u-federaciji-bih>, stranici pristupljeno 04.01.2013.

Potreba za predmetom iz oblasti ljudskih prava odavno je shvaćena i na teritoriji Evrope ali i cijelog svijeta, pa je stoga porasla važnost materije ljudskih prava kako u nastavno-obrazovnom procesu tako i u samim državama. Kao primjer dobre prakse navodimo, između ostalog, izučavanje materije ljudskih prava na dodiplomskim i postdiplomskim studijama na Univerzitetu Oxford/Velika Britanija⁴³ i drugi primjer savremenog pristupa obrazovanju iz ljudskih prava na Univerzitetu „London School of Economics and Political Sciences (LSE)“⁴⁴.

Obrazovanje iz ljudskih prava u Bosni i Hercegovini prema ciljnim grupama

Materija ljudskih prava je zapravo humana komponenta svakog pravnog poretka i jedina ravnoteža djelovanju izvršno-policijskih organa. Naime, zadatak svake države je da osigura normalno djelovanje društvenog, pravnog i ekonomskog poretka uz upotrebu legitimne prisile (Weber). Izvjesno je svakako, da izvršno-policijski organi mogu zloupotrijebiti svoje ovlasti i dovesti do kršenja ljudskih prava. Stoga je materija ljudskih prava od najvećeg značaja za ona prava koja se u teoriji nazivaju „policijskim pravima“ kao što su pravo na život tj zaštita od samovoljnog i nezakonitog lišenja života, zabrana mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja te kažnjavanja, zabrana nezakonitog i samovoljnog lišavanja slobode, pravo na slobodu kretanja, pravo na privatnost i to nadzor, pretraga, praćenje prepiske, prisluškivanje i ostalo, pravo na imovinu te pravo na mirno okupljanje. Upravo će fokus obrazovanja iz ljudskih prava za službenike za provođenje zakona biti na ovim ljudskim pravima i temeljnim slobodama.

⁴³ Evropsko pravo ljudskih prava (European Human Rights Law); Komparativna ljudska prava (Comparative Human Rights); Krivično pravosuđe i ljudska prava (Criminal Justice and Human Rights); Socijalno-ekonomska prava i substancijalna jednakost (Socio-Economic Rights and Substantive Equality). Nastavu iz materije ljudskih prava izvodi 14 profesora, predavača, gostujućih profesora, te tutora, na čelu sa profesorom koji je izabran na predmet „Ljudska prava“, a materija koja se izučava u okviru ovih disciplina pokriva trenutno najaktuelnije sadržaje kao što su: pravo na život, blasfemija, pornografija, govor mržnje, obavještajne službe, nacionalna sigurnost, pristup informacijama, sloboda okupljanja, javni poredak, uloga medija, privatnost, terorizam i slično <http://humanrightslaw.conted.ox.ac.uk> stranici pristupljeno 05.03.2011.

⁴⁴ Materija ljudskih prava se takođe izučava na dodiplomskom, postdiplomskom i doktorskim studijama i to u sljedećim predmetima: Građanske slobode i ljudska prava (Civil Liberties and Human Rights), Međunarodna zaštita ljudskih prava (International Protection of Human Rights); Ljudska prava u zemljama razvoja (Human Rights in the Developing World); Međunarodna ljudska prava (International Human Rights); Pravo ljudskih prava u Ujedinjenom Kraljevstvu (Law of Human Rights in the United Kingdom);; Teorija, historija i praksa prava ljudskih prava (The Theory, History and Practice of Human Rights Law); Ljudska prava u Ujedinjenom Kraljevstvu (Human Rights in the United Kingdom: Theory, Law and Practice); Terorizam i ljudska prava (Terrorism and Human Rights). Nastavu na Univerzitetu LSE/London izvodi preko 10 najuglednijih profesora od kojih su pojedini profesori i članovi Parlamenta Velike Britanije i tvorci najnovije zakonodavne regulative iz oblasti terorizma i ljudskih prava <http://www.lse.ac.uk/collections/law/programmes/llm/llm-human.htm> stranici pristupljeno 10.01.2009.

Veoma važna je i uloga službenika za provođenje zakona (izvršno-policijskih organa) kod ograničenja temeljnih ljudskih prava i sloboda gdje se prije svega mora voditi računa o saglasnosti sa zakonom, neophodnosti takvog ograničenja u demokratskog društvu i opravdanosti jednim od legitimnih ciljeva kao što su nacionalna sigurnost, teritorijalni integritet, javna bezbjednost, sprječavanje nereda ili zločina, ekonomska dobrobit države, zaštita zdravlja, morala, zaštite prava i sloboda drugih i ostalog. U pogledu zatvorskog sistema Bosna i Hercegovina od 2005. godine, kontinuirano provodi strateške programe razvoja zatvorskog sistema u BiH pod pokroviteljstvom Vijeća Evrope, Evropske komisije, OSCE-a i drugih međunarodnih i domaćih vladinih i nevladinih organizacija, koje su imale za cilj dogradnju propisa iz oblasti zatvorskog sistema, osnivanje nezavisnih tijela za praćenje smještaja i poštivanje ljudskih prava pritvorenika i zatvorenika kao i stalne obuke zavodskih službenika i upoznavanje sa najnovijim vještinama iz oblasti zatvorskog sistema.

Značajnu ulogu u obrazovanju iz ljudskih prava pripadnika Oružanih snaga Bosne i Hercegovine ostvaruje Ministarstvo odbrane Bosne i Hercegovine, koje ulaže velike napore na podizanju svijesti i promoviranju ljudskih prava. Ovdje je važno spomenuti i Centar za obuku za podršku operacije miru u Butmiru/Sarajevo (PSOTC)⁴⁵. Dodatna specifičnost države Bosne i Hercegovine u pogledu zaštite ljudskih prava pripadnika Oružanih snaga BiH je institucija Parlamentarnog vojnog povjerenika, kao jedan od modernih i u većini evropskih država prihvaćeni pristup za jačanje parlamentarnog nadzora nad oružanim snagama i zaštitom ljudskih prava i osnovnih sloboda pripadnika oružanih snaga⁴⁶. Obrazovanje iz ljudskih prava za pripadnike oružanih snaga može pravovremeno spriječiti: zlostavljanje, nasilničko ponašanje, sprječavanje obreda inicijacije, posebnom obukom oficiri se upoznaju sa posebnim potrebama manjiskih grupa (nacionalne i jezičke manjine, te vjerske grupe), podiže se svijest o stereotipima o spolovima po Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena te eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije (Član 7. Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije). Posebno OSCE je odlučan u tvrdnji da „efikasno obrazovanje o ljudskim pravima doprinosi borbi protiv netolerancije, vjerskih, rasnih i etničkih predrasuda i mržnje, uključujući i one protiv Roma, ksenofobije i antisemitizma (Moskva 1991.)⁴⁷“. U tom pogledu države članice potiču se da osiguraju obrazovne programe o ljudskim pravima za učenike i studente na svim nivoima, sa posebnim naglaskom na „studente prava, uprave i društvenih nauka, kao i na one koji pohađaju vojne,

⁴⁵ <http://www.peaceopstraining.org>, pristupljeno 14.04.2014.

⁴⁶ Zakonom o parlamentarnom vojnom povjereniku BiH od 20.05.2009. godine uspostavlja se institucija vojnog povjerenika s ciljem jačanja vladavine prava, zaštite ljudskih prava i sloboda vojnih lica i kadeta u Oružanim snagama BiH i Ministarstvu odbrane BiH, kako je to garantirano Ustavom BiH i međunarodnim sporazumima u njegovom dodatku.

⁴⁷ Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, 10th September 1991

policijske škole i škole za državne službenike⁴⁴⁸. Postoje razni načini za uvođenje obrazovanja iz ljudskih prava za vojno osoblje: važno je da ljudska prava imaju zvanično mjesto u programu obuke za pripadnike oružanih snaga; obuka se mora zasnivati na dokumentima kao što su: Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda; Ženevske i Haške konvencije; OSCE-ov Kodeks ponašanja u vojnopoličkim aspektima sigurnosti (poglavlje IV, Obaveze OSCE-a); prepuštanje obuke civilima, što može imati stanovitu prednost i pojačava vezu između vojske i civilnog sektora; predmet treba da čini dio glavne obuke; pored nastave i nastavnih sati, ljudska prava trebaju biti uvrštena u relevantne propise i priručnike za obuku. Autori Ian Leigh i dr. Hans Born navode više načina na koje se ljudska prava mogu uvesti kao glavni trend u obuci u vojnim školama: „revidiranje zvaničnih nastavnih planova i programa u vojnim školama, kako bi se povećala pažnja koja se posvećuje ljudskim pravima u pogledu broja nastavnih sati i ocjenjivanja; ocjenjivanje znanja iz oblasti ljudskih prava kao ključni ishod obrazovanja u vojnoj obuci, nijedan pripadnik vojske ne smije proći početnu obuku bez osnovnog znanja o ljudskim pravima; uključivanje odgovarajućih aspekata ljudskih prava u kasniju obuku za oficirski kadar; uvođenje mjesta nastavnika za ljudska prava u vojnim školama i podržavanja prekomande postojećih kadrova drugih specijaliziranih međunarodnih tijela za ljudska prava; uspostavu sistema javnih predavanja, stipendija i nagrada za ljudska prava i njihovu primjenu u oružanim snagama⁴⁹“.

ZAKLJUČAK

Osnovni cilj Rezolucije UN-a 15/11 je izrada strategije, njena implementacija, nadziranje i procjena aktivnosti u pogledu uvođenja visokoškolskog obrazovanja iz ljudskih prava i obuke ne samo nastavnika i predavača, nego i državnih službenika, službenika za provođenje zakona i vojnog osoblja. To u prvi plan stavlja jedinstvenu i koordiniranu akciju države Bosne i Hercegovine i njenih institucija. Prvi korak za uvođenje obrazovanja iz ljudskih prava, a saglasno Rezoluciji i akcionom planu UN-a 15/11, je stvaranje zakonodavstva iz oblasti obrazovanja na nivou države Bosne i Hercegovine i politike za uključivanje obrazovanja iz ljudskih prava u sisteme visokoškolskog obrazovanja.

Jedna od glavnih smetnji u oblasti obrazovanja a posebno obrazovanja iz ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, je između ostalog, pretjerana 'razuđenost' obrazovnog sistema pa i (ne) nadležnost i (ne) suradnja Ministarstva civilnih poslova i komunikacija BiH,

⁴⁸ Prof. Ian Leigh, dr. Hans Born, Priručnik o ljudskim pravima i temeljnim slobodama djelatnih vojnih osoba i službenika i namještenika u oružanim snagama“, OSCE, 2008., str. 204-205

⁴⁹ Od pomoći može biti i i otvaranje centra za dostignuća u oblasti ljudskih prava, kao što je to u Irskoj, UN škola za obuku, gdje se predaje OSCE-ov Kodeks ponašanja polaznicima kurseva iz ljudskih prava i liderstva, i u Njemačkoj, Interni Centar za liderstvo, gdje se nude razni kursevi i seminari u oblasti međunarodnog prava, međunarodnog humanitarnog prava posebno, pravnim savjetnicima, nastavniciima prava i oficirima. Svrha ovih kurseva je da prodube i ojačaju poznavanje međunarodnog humanitarnog prava u oružanim sukobima i da promoviraju svijest o značaju prava kao integralne komponente vojnih operacija. Ibidem, str. 207-208,

Ministarstva obrazovanja i kulture Federacije BiH, Ministarstva obrazovanja i kulture Republike Srpske te velikog broja kantonalnih ministarstava obrazovanja. Takođe, nedostatak finansijskih sredstava za oblast visokog obrazovanja, a samim tim srednjeg i osnovnog obrazovanja predstavlja jednu od većih poteškoća, dok osposobljenost/educiranost osoba koje predaju oblast ljudskih prava nije na nivou na kojem bi trebala biti.

Sprovedeno istraživanje je nesumnjivo pokazalo, da je obrazovanje iz ljudskih prava, u smislu obaveznog predmeta u nastavnonaučnim planovima i programima neophodno uvesti, i da bi odijanje postupanja u skladu sa Rezolucijom UN-a 15/11 imalo dalekosežne posljedice kako za društvo tako i za samu državu Bosnu i Hercegovinu. Obrazovanje iz ljudskih prava neophodno je sistemski organizirati pod ingerencijom države Bosne i Hercegovine, i to prije svega početi od obrazovanja iz ljudskih prava na nivou visokoškolskog obrazovanja. U državi Bosni i Hercegovini je neophodno razviti, usvojiti i provesti politike obrazovanja iz ljudskih prava, ali i uključiti ljudska prava u obrazovne politike. Stoga bi najbolji prilaz implementaciji Svjetskog programa za obrazovanje iz ljudskih prava bio reforma kompletnog obrazovnog sistema i uvođenje ministarstva obrazovanja na državnom nivou te zakonsko (sistemsko) normiranje obrazovanja iz ljudskih prava.

LITERATURA

1. Canivez, Patrice, *Odgojiti građanina*, Pravni centar, Fond otvoreno društvo BiH, Sarajevo, 1999.
2. Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, 10th September 1991
3. Kompas – Priručnik za obrazovanje mladih o ljudskim pravima, Vijeće Evrope, 2004.
4. Konvencija o pravima djeteta (1989.)
5. Konvencija protiv diskriminacije u odgoju i obrazovanju (1960.)
6. Leigh, prof. Ian, dr. Hans Born, Priručnik o ljudskim pravima i temeljnim slobodama djelatnih vojnih osoba i službenika i namještenika u oružanim snagama“, OSCE, 2008.
7. Madacki, Saša i Mia Karamehić, ur., autorski prilozi: Asim Mujkić, Melina Sadiković, Nejra Nuna Čengić, Dženana Kalaš, Dženana Aladžuz, Amar Numanović i Adnan Mujkić, *Dvije škole pod jednim krovom*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu i Asocijacija Alumni Centra za interdisciplinarne postdiplomske studije (ACIPS), Sarajevo, 2012.
8. Mehmedić, A., Midhat Izmirlija i Saša Madacki, ur. *Ljudska prava u BiH, Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava sa ispitivanjem javnog mnijenja*, u Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, 2011.
9. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik BiH“, broj 18/03
10. Okvirni zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik BiH, broj 88/07

11. Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08
12. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini, „Službeni glasnik BiH“, broj 59/07
13. Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948.)
14. Opći komentar Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, br. 13 (1999.) paragraf 40 Završni dokument UNESCO-ve Svjetske konferencije o visokom obrazovanju iz 2009.
15. Preporuka UNESCO-a iz 1974. godine
16. Recommendation 1346 (1997) 1 on human rights education
17. Recommendation No. R (85) 7 of the Committee of Ministers about Human Rights in Schools (Adopted by the Committee of Ministers on 14 May 1985 at the 385th meeting of the Minister's Deputies)
18. Rezolucija 2004/71 Komisije za ljudska prava (21. april 2004. godine)
19. Rezolucija UN-a 15/11 o svjetskom programu obrazovanja
20. Sadiković, Lada, „Ljudska prava i demokratska kultura građana s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu“ u Kultura ljudskih prava/Culture of Human Rights, ur. Mirjana Todorović, Beogradski centar za ljudska prava, 2002.
21. Sadiković, Lada, „Ljudska prava i demokratska kultura građana s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu“ u Kultura ljudskih prava/Culture of Human Rights, ur. Mirjana Todorović, Beogradski centar za ljudska prava, 2002.
22. Sadiković, Lada, *Država u evropskom poretku*, Šahinpašić, Sarajevo/Zagreb, maj/svibanj, 2009.
23. Statut Vijeća Evrope
24. Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obuke u BiH za period 2007. – 2013., „Službeni glasnik BiH“, broj 65/07
25. Strateški pravci razvoja obrazovanja u BiH sa planom implementacije 2008. – 2015., „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08
26. Strateški pravci razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementacije 2008. – 2015., „Službeni glasnik BiH“, broj 63/08
27. Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini, 2005.
28. Svjetska deklaracija o odgoju i obrazovanju za sve
29. World Conference on Higher Education 2009: The New Dynamics of Higher Education and Research, For Societal Change and development (UNESCO, Paris, 5-8 July 2009) - Završni dokument UNESCO-ve Svjetske konferencije o visokom obrazovanju (2009)
30. Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, „Službeni glasnik BiH“, broj 88/07
31. Živanović, Miroslav, ur., *Ljudska prava u Bosni i Hercegovini 2008*, Centar za ljudska prava Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo 2009.
32. <http://civitas.ba/certifikacija-nastavnika-osnovnih-skola-u-federaciji-bih>
33. <http://humanrightslaw.conted.ox.ac.uk>
34. <http://www.lse.ac.uk/collections/law/programmes/llm/llm-human.htm>

- 35. <http://www.peaceopstraining.org>
- 36. <http://www.echr.coe.int>
- 37. <http://www.cps.edu.ba>
- 38. <http://www.hrc.unsa.ba>
- 39. <http://www.ohchr.org/EN/ABOUTUS/Pages/ViennaWC>
- 40. <http://www.unesco.org>
- 41. <http://www.vijeceministara.gov.ba>
- 42. <http://www.mcp.gov.ba>

Lada Sadiković, Nevzet Veladžić